

בראשית יד

(טז) וַיֵּשֶׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הַשֵּׁיב וְגַם אֶת הַנְּשִׁים וְאֶת הָעַם : (יז) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדִם לְקִרְאָתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת כְּדָרְלַעֲמֵר וְאֶת הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אָתּוֹ אֶל עַמֶּק שֹׁהַ הוּא עַמֶּק הַמֶּלֶךְ : (יח) וּמֶלֶךְ צָדֵק מֶלֶךְ שְׁלֵם הוֹצִיא לָחֶם וְגִיז וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֲלִיּוֹן : (יט) וַיִּבְרָכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֲבָרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאַרְצָה : (כ) וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרִיךְ בִּידְךָ וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכָּל : (כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סְדִם אֶל אֲבָרָם תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרֶכֶשׁ קַח לְךָ : (כב) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל מֶלֶךְ סְדִם הַרִימֹתִי יָדִי אֶל יָקוֹק אֵל עֲלִיּוֹן קִנְהַ שְׁמַיִם וְאַרְצָה : (כג) אִם מַחוּט וְעַד שְׁרוּךְ נֶעַל וְאִם אֶקַח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הִעֲשֵׂרְתִי אֶת אֲבָרָם : (כד) בְּלַעֲדֵי רַק אֲשֶׁר אֶכְלוּ הַנְּעָרִים וְחִלַּק הַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ אִתִּי עִנְרָ אֲשָׁכַל וּמִמָּרָא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם : ס

רש"י בראשית פרק יד פסוק כג

(כג) אם מחוט ועד שרוך נעל - אעכב לעצמי מן השבי :
ואם אקח מכל אשר לך - ואם תאמר לתת לי שכר מבית גנזיך, לא אקח :
ולא תאמר אני העשרתי את אברם - שהקב"ה הבטיחני לעשרני, שנאמר לעיל (יב ב) ואברכך וגו' :

סוטה יז:

דרש רבא : בשכר שאמר אברהם אבינו + בראשית יד + אם מחוט ועד שרוך נעל [שהבריה עצמו מן הגזל. - רש"י], זכו בניו לבי מצות : חוט של תכלת, ורצועה של תפלין. בשלמא רצועה של תפלין, דכתיב : +דברים כח+ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ותניא, ר"א הגדול אומר : אלו תפלין שבראש, אלא חוט של תכלת מאי היא [מאי הנאה איכא - רש"י]? דתניא, היה ר"מ אומר : מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד, שנאמר : +שמות כד+ ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר, וכת"ב : +יחזקאל א+ כמראה אבן ספיר דמות כסא.

~~ היסטוריה ~~

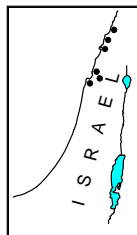
הגבלות רומיות	383 לפה"ס
האיזכור האחרון	550
קץ לתעשית הצבע	638
איזכור על העדרותה : "מצווה להביא לבן ותכלת ..ועכשיו אין לנו אלא לבן"	750
גילוי חלזונות הצבע	1858
גילוי תעשית הצביעה	1864
גילוי די-ברומו-אינדיגו	1909
מחקר רבני	1913
גילוי תהליך הפקת התכלת	1980

~~ צביעה ~~

אמר ליה אביי לרב שמואל בר רב יהודה : הא תכילתא היכי צבעיתו לה? אמר ליה : מייתנין דם חלזון וסמנים ורמינן להו ביורה [ומרתחין ליה] ... (מנחות מב) :

~~ קריטריונים ~~

- צידי חלזון מסולמות של צור ועד חיפה (שבת כו).
- תנו רבנן : הצד חלזון והפוצעו - אינו חייב אלא אחת (שבת עה).
- צא ולמד מן החלזון שכל זמן שהוא גדל נרתיקו גדל עמו (שי"ש רבה).

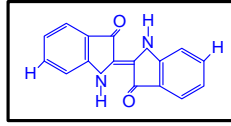

- ת"ר : חלזון זהו - גופו דומה לים, וברייתו דומה לדג, ועולה אחד לשבעים שנה, ובדמו צובעין תכלת - לפיכך דמיו יקרים (מנחות מד).

- דכמה דאית ביה נשמה - טפי ניחא ליה (שבת עה.) - שדם החי טוב מדם המת (רש"י) ... כי היכי דליציל ציבעיה (שבת עה).

- אמר הקדוש ברוך הוא: אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטפה שאינה של בכור - אני הוא שעתידי ליפרע ממי ... שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא (בבא מציעא סא):

- ושקלינא פורתא בביעתא וטעמינן להו באודרא (מנחות מב:).
- איפרד חזותיה - פסולה, לא איפרד חזותיה - כשרה (מנחות מג:).
- שפוני טמוני חול"י (דברים לג: יט) ... זה החילזון (מגילה ו:).

שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן ז'¹

חולה הנכנס לביהכ"נ להתפלל ומוצא טלית ותפילין מונחים על השלחן שניכר שהם של יחיד אם מותר לו לקחתם ולהניחם שלא מדעת בעלים. ע"ד חולה שנכנס לביהכ"נ להתפלל ומוצא טלית ותפילין על השלחן שניכרים שהם לא של ביהכ"נ אלא של יחיד, אם מותר לו לקחתם שלא ברשות בעליהם ולהתפלל בהם, והוא דבר הרגיל בביכ"נ של ביה"ח שערי צדק שאני מתפלל בו. ששוכבי ביה"ח נכנסים לביהכ"נ להתפלל וכמה מהם אין להם טו"ת משלהם.

(א) הנה לכאורה הא הלכה פסוקה היא בשו"ע או"ח סי' י"ד סעי' ה' דמותר ליטול טלית חבירו ולברך עליה ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת, וה"ה בתפילין.

אבל לאחר העיון נראה דמלבד כמה עקולי ופשוטי ותנאים ותנאים שישנה בזאת ההלכה כיעוין בנו"כ השו"ע ובמה שמובא וצוין על כך בספר כף החיים וארחות חיים החדש יעו"ש, יש לשדות נרגא ולומר שכל המדובר הוא באיש בריא באופן שברור שלבעל הטו"ת אין לו פחד וחשש התדבקות וכדומה, אבל משא"כ בחולה שאעפ"י שאיננו חולה במחלה מתדבקת אבל הרבה אנשים איטניסטיים /איסטניסטיים/ המה לגבי כל חולה לחוש מזיעתו וכו', בכל כגון זה יש לומר שלא חל ע"ז דין השו"ע ואסור לו לחולה לקחתם שלא ברשות בעליהם, ולא עוד אלא שלדעתי יש לחוש אפי' כששואל רשות מהבעלים ולבחון אם המה מתרצים באמת להשאיל לו אותם בלב שלם או שרק מחמת כסיפותא מניעים ראשם להסכמה אבל לבם בל עמם.

(ב) והאמת אגיד שלכלעצמי אני תמיד מהרהר שאפי' בבריא ואפילו אם נגש לבקש ממי שהוא שישאיל לו הטו"ת להניחם יש לו לשקול הרבה ולהבחין אם ההוא אמר ויסקים לו בלב שלם, כי ישנם הרבה בני אדם שהמה מאד מעונינים בקשר לזה לחזור להתעטף וללבוש במה שהתעטף ולבש חבירו, וכן הא מנשקים הציצית בשעת לבישה ובק"ש ונדבק מזה מרירי הפה עליהם, ובפרט בימי הקיץ ובימים החמים שמזיעים הרבה. ואם כך הדבר הרי יצא לו שכרו בהפסדו.

(ג) ומה מאד נהנתי כשמצאתי לאח"ז שנגע בזה הגר"י פלאגי ז"ל בספרו יפה ללב חה"ש סי' י"ד אות א', ובהיות שהספר איננו מצוי אעתיק בזה את דבריו כלשונו, וז"ל: והנה טעם זה (שכתוב בשו"ע שם שאבל אסור ללמוד מספרים של חבירו שלא מדעתו דחיישינן שמא יקרע אותם בלימודו) איתיה נמי בטלית כאשר ראיתי בעיני שלקח טלית חבירו שלא מדעתו וכשבא ללבושו שהגביה ידיו לעטפו נאחו בסבך ונקרע, וכן עוד נגע בעששית של שמן ונשפך עליו ונתקלקל, וכן בתפילין הנוגע בבשר שכמה בני אדם מקפידין בזיעת חבירו ויש חשש סכנה מאיזה חולי שיהיה עליו רח"ל, כי כן יש צד לאסור, דאסור לאדם ליקח טלית חבירו שלא מדעתו וכ"ש תפילין הדבק וגע /ונגע/ אל עצמו ואל בשרו או שבעליו איסטניס וקפיד מזיעת זולתו אפילו ברשות אסור שאם נותן אינו אלא משום כיסופא שלא מדעת שלם כי יש בהם משום גזל, ואם אמרו בסוטה י"ז ע"א דרש רבא בשכר שאמר א"א = אברהם אבינו = אם מחוט ועד שרוך נעל, זכו בניו לב' מצות חוט של תכלת ורצועה של תפילין וכו' ופירש"י בשכר אם מחוט ועד שרוך נעל שהבריח עצמו מן הגזל יע"ש. איך יתכן ליכנס אדם עצמו בספק גזל בב' מצות אלו דמה שזכינו בהן היינו משום שנוהר א"א מחשש גזל כאמור עכ"ל. הרי בכלל דבריו דברינו, ועל כן חתימת דברינו בזה מעין הפתיחה שאסור לחולה

¹ Rabbi Eliezer Yudah Waldenburg (1917-2006), and was a member of Israel's Supreme Rabbinical Court. His responsa deal with many contemporary halachic problems, medical issues in particular.

לקחת טו"ת של חבריו שלא מדעתו, וגם מדעתו צריך שיקול רב והבחנה אם חבריו נענה אמנם למבוקשו בלב שלם או שעונה לו במס שפתים בלבד משום כסיפותא, שאזי איננו שוה לו המצוה שמקיים בהם, וגם אדם בריא צריך להיות ערום ביראה להיות זהיר שלא לקחת של חבריו שלא מדעתו, ולשקול היטב אם לקחת אפילו מדעתו. בידיעה או באמידה מוקדמת אם אמנם חבריו יענה לו ברצון ובחפץ לב.

ופוק חזי בשערי תשובה שער השלישי אות ס' שכתוב לאמר: ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך. לא ישתעבד אדם בחבריו, ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל דברו לא יצוה אתם לעשות קטנה או גדולה אלא לרצונם ותעלתם, ואפילו להחם צפחת מים או לצאת בשליחותו אל רחוב העיר לקנות עד ככר לחם עכ"ל, ודון מינה בבנין אב גם בנוגע לשאר לאוין ובהיוצא מהם שלא להעמיד את חבריו במצב כזה אפשר מפני האימה או הבושה יביע הסכמתו למבוקש בפיו ובשפתיו בלבד ולאמיתו לבו בל עמו.

[ועוד ראיתי לו להבעל יפה ללב בח"ה מספרו סי' כ"ה אות א' שכותב להכריע במי שאין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין דתפילין קודמין מטעמא, דיש שמקפידין להשאיל תפילין מפני הזיעה כמו שחוששין בבגדים או שמתקלקלין, משא"כ בטלית שאין מניחין אותה על השר כמו תפילין ואינו כמו לבוש שמיחו בקבע ונוגע בבשר דאיכא חשש מזיעה, א"נ דרובן יש להן שתי טליתות אחד של חול ואחד של שבת ומשכחת להשאיל, באופן כי יותר מצוי טלית מתפילין כי יקר מציאותן ולכן תפילין קודמין לקנותן עיי"ש. והדברים האלה מוסיפין חיזוק מיוחד בנוגע לתפילין שלא לקחתן להניחן שלא מדעת בעליו, וגם עיי"ש שאלה יש לו לחשוב היטב אם אמנם בעליו מסכימים לכך בלב שלם].

(ד) ויתכן להוסיף עוד ולהסביר שלמעשה אין ההנחה האמורה סותרת למה שתוב /שכתוב/ בשו"ע שה"ה = שהוא הדין = לתפילין, מפני שבזמנם היו משיגים לקנות טלית וכן תפילין בזול, ולכן לא היתה הקפידה גדולה כ"כ עליהם, אבל משא"כ בזמנינו שעולים כסף רב, ובמיוחד גדול המחיר עד מאד בקניית תפילין, ולכן ברורה ומתקבלת ההנחה האמורה שע"פ רוב מקפידין שלא להשאילם אי משום קילקולם מרוב התשמיש ומידים ממשמשות זרות, ואי משום איסטנוס והקושי לקנות במקומם אחרים.

וראיה להאמור יש להביא מדברי הב"ח בטור או"ח סי' י"ח, דעל פסק הטור שם שפוסק דקטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו, כותב הב"ח וז"ל: ברייתא סי"פ לולב הגזול קטן היודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצית לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין, פירוש חייב בלולב לחנכו וכן חייב בציצית לחנכו אבל אביו אינו חייב ליקח לו לא לולב ולא מלבוש בת ארבע כנפות שאפי' הוא עצמו אין חייב לקנות טלית בת ד' כנפות כמ"ש בסמוך סי' י"ט וכ"ש לולב דדמיו יקרים אלא אלולב שקונו הקהל בשותפות מברך הוא והקטן, אבל תפילין שאין דמיו יקרים צריך לקנות לעצמו וכן צריך לקנות לקטן ולחנכו, ורבינו שכתב כאן דצריך לקנות לקטן ציצית לחנכו הוא לפי שעכשו הוזהרו הכל לקנות לעצמן כדלקמן בסי' כ"ד לפיכך צריך לקנות גם לקטן לחנכו כמו לעצמו דכל חינוך לקטן הוא שיהא רגיל מקטנותו לקיים המצות כאשר רואה באביו עכ"ל. ולפי שבמסיבה של תלמידי חכמים התקשו כאילו בכוונת דברי הב"ח אכתוב בזה מקודם מה שאמרת את הביאור הפשוט לדעת בכוונת דבריו, והוא, דגדר החינוך שמוטל על האב לבנו הוא שיחנכו כפי שהוא מקיים אותם, לא פחות מזה, וגם לרבות שאינו מחויב לחנכו ביותר הידור ממה שהוא מקיים, ולכן אם הוא מנהיג עצמו שיוצא בלולב של ציבור, וכן בטלית, איננו מחויב לחנך גם את בנו ביותר מזה, אבל תפילין בהיות שהוא בעצמו מחויב לקנות עבורו ולא לצאת בשל קהל מכיון שאין דמיו יקרים מחויב לקנות בכזאת גם לבנו הקטן כדי לחנכו בדומה לו, ובבא שינוי במשך הימים וכל אחד קונה לעצמו ציצית אזי מתחדש עליו חיוב חינוך שגם לבנו יקנה בכזאת, והוא פשוט [ויעוין בא"ר סק"ג מ"ש לחלוק על הב"ח ומביא מדברי התוס' סוף ערכין ושמעבאר מדבריהם דאפי' בדברים יקרים מחויב ליקח לבנו לחנכו עיי"ש ואכמ"ל].

הרי לנו מדברי הב"ח שאופן ביצוע קיום המצוה של הנחת טו"ת וכו' וכן חינוך הילדים במצות אלה תלויים ועומדים כל דור לפי מדת התייקרותם וזהו המודד הקובע אם האדם מחויב לקנותם או שאפשר לצאת יד"ח = ידי חובה = בהם וכן בחינוך ילדיהם בקחתם משל ציבור ולפי הכלל הידוע דציבור לא מעני, וא"כ לא רחוק לומר שגם ההלכה בהם שאפשר לקחתם לצאת יד"ח משל חבריו שלא מדעתו, אמורה ג"כ על זמן ותקופה שמצוים לקנותם בשוק ואינם עולים ביוקר שאזי לא נחה עליהם כ"כ הקפידה בהיות ובקלות יכולים בעליהם לקנות להם אחרים ולנדב אלה עבור הציבור. אבל משא"כ בזמן שקנייתם עולים בכסף רב, כבזמנינו עתה, על כל כגון זה לא נאמרה זאת ההלכה שאפשר לקחתם ולהניחם שלא מדעת בעלים, וכן כאמור שפיר י"ל דתלוי הדבר לפי מדות ותכונות בני האדם שבמקום או בסביבה אם גס טבעם או להיפך, וכדומה לזה, ואזי כשיש שינוי יש לדקדק לקחת טו"ת בביהכ"נ לקיים בהם המצוה רק אחר הביורור שאמנם משל ציבור הם.